

8. Yakoub S. *Women and the Hijab. Speech to the European Social Forum. London, 2004, October 16. - P. 1-10.*

Курочкін О.В.

УДК 394.2(477.74)

ОДЕСЬКА "ГУМОРИНА": ПЛЮСИ І МІНУСИ (АБО – НА МЕЖІ КІТЧУ І КАРНАВАЛУ)

У статті аналізуються плюси та мінуси Одеської "Гуморини" – традиційного заходу. Особливу увагу приділено аналізу суперечливих процесів взаємодії площадного свята й політики, гумору й індустрії розваги, кітчю й карнавалу.

Ключові слова: Гуморина, карнавал, свято, політика.

Експансія кітчю - прикметна ознака наших днів. Є підстави бачити в цьому явищі не лише антипод мистецтва, тривіальність, несмак, а й важливий механізм життєдіяльності модерного суспільства споживання і масової культури. "Принцип кітчю", на думку відомого культуролога А.Моля, забезпечує пристосовуваність будь-якого важливого естетичного феномена до потреб і бажань індивідуума". [4] Попри свою зростаючу популярність, кітч не схильний виступати відкрито під власним іменем, а прагне сховатися за різними респектабельними масками і декораціями. Тому його справжню сутність доводиться розкривати аналітичним шляхом, як діагностують приховану хворобу або визначають наявність ГМО у продуктах харчування.

Проблематика кітчю сьогодні активно дебатується у філософії, культурології, літературознавстві, теорії музики і образотворчого мистецтва. Наразі відчувається потреба поширити ці студії й на інші сфери громадського буття: політику, освіту, рекламу, дозвілля тощо.

У нашому повідомленні мова піде про специфічний святковий кітч. Простежити деякі його форми і різновиди спробуємо на матеріалах широковідомого на пострадянському просторі фестивалю "Гуморина", котрий цього року відзначив своє 37-ліття.

Одеська "Гуморина", як і вчення К.Маркса, має три історичні джерела і три складові частини. Це, по-перше, міжнародний звичай першоквітневих розиграшів і жартів, по-друге, карнавальна культура веселоців на площі; по-третє, одеський гумористичний фольклор і настояна на ньому літературна сатира і пародія (від Ільфа і Петрова до Михайла Жванецького). Синтезувати названі традиції в оригінальне свято сміху вдалося

у 1973 році з ініціативи членів одеського Клубу Веселих і Винахідливих /КВВ/.

Батьки-засновники "Гуморини" мріяли поєднати художньо-розважальні можливості європейських та латиноамериканських карнавалів з досвідом організації щорічних фестивалів гумору, що був накопичений у м.Габрово /Болгарія/, а також використати такі вітчизняні сміхові жанри як естрада, цирк, концерти - "капусники", сатиричний плакат і карикатура, веселі вікторини й конкурси /типу КВВ/ тощо. Все це мало нести в собі здоровий критичний заряд, який би допомагав очищувати життя радянських людей від різних вад і пережитків. За умов тоталітарної дійсності "Гуморина" відверто декларувала свою аполітичність, оскільки ідеологічна цензура дозволяла жартувати лише з окремих аспектів життя. Але карнавальний сміх важко утримати в рамках офіціозу і тому першоквітнєве свято в Одесі сприймалось як "ковток свободи". Перелякана зростаючими масштабами вуличних "неконтрольованих дійств" й боячись можливих "ідеологічних диверсій" влада заборонила "Гуморину" у 1977 році.

Друге її народження відбулося через десять років на хвилі лібералізації радянського режиму часів правління М.Горбачова. Відтоді "Гуморина" проходить регулярно, незважаючи на різні складності й перепони. Після розвалу СРСР була скасована жорстка політична цензура, яка утримувала свято площадного сміху на голодному пайку офіційно дозволених сюжетів. У той же час дуже відчутними стали інші нагальні проблеми: брак коштів, відсутність талановитих організаторів і виконавців, послаблення уваги до всіх аспектів культури з боку місцевої і центральної влади.

Кризовий стан нашої економіки, політики, культури, до якого вже всі звикли, виявився дуже сприятливим ґрунтом для буяння святкового та іншого кітчю. Одеса може служити чудовим полігоном для вивчення цих процесів. Найбільше місто Північного Причорномор'я здавна вміло позувати і замилювати очі. Про це свідчить його усталені порівняння з Південною Пальмірою, Марселем, Голлівудом тощо. Потяг до "європейського шикю" закарбований у багатьох назвах одеських вулиць, парків, готелів, ресторанів, кафе... В останні десятиліття інтервенція іноземних вивісок набрала масштабів справжньої епідемії. Бездумне тиражування гучних брендів, що не гарантує європейських стандартів якості, слід кваліфікувати як рекламний кітч і мавпування.

Головною подією "Гуморини" сьогодні, як і в минулі роки, залишається "велика карнавальна хода", в якій беруть участь десятки саморухо-

мих платформ й тисячі костюмованих самодіяльних і професійних акторів. Взірцем для одеського першоквітневого дефілювання послужили славнозвісний бразильський та інші карнавали, про які охоче розповідають наші ЗМІ. Але те, що виглядає яскраво на телеекрані чи на сторінках ілюстрованих видань, відтворити у реальному житті дуже складно. Справа в тім, що автентичний карнавал є продуктом західноєвропейської цивілізації та католицизму й у цілому не характерний для православної Східної Європи. Основні центри його традиційної пульсації знаходяться в країнах, де здавна сильний вплив римського первосвященника /Італія, Франція, Іспанія, Німеччина, Бельгія, Латинська Америка та інші/. На масове народне свято з вуличними процесіями, іграми й театралізованими виставами у масках карнавал перетворився вже у середині віку завдяки розвитку європейських самоврядних міст і становленню класу буржуазії. Колишнє поганське свято провів зими органічно вмонтоване в католицький церковний календар, де йому відведене місце загального гульбища перед Великим пасхальним постом.

Оригінальна романтизована концепція європейського карнавалу пов'язана з іменем М.Бахтіна. Йому першому вдалося розшифрувати незрозумілу для нас мову карнавальних, сміхових форм середньовіччя, продемонструвати її всенародність та універсальність, розкрити сенс таких категорій карнавальної стихії як гротеск, амбівалентність, інверсія тощо. Розвиваючи ідеї М.Бахтіна й водночас полемізуючи з ним, наступні дослідники показали, що середньовічний карнавал зовсім не відкидав пануючу ідеологію та релігійність, а навпаки – утверджував їх як "своєрідний корелят серйозної культури, присутній в ній" /А.Гуревич/. На думку німецького історика Дітца Мозера, карнавал корінився у католицькому світогляді й виконував важливу педагогічну функцію: він виник для того, щоб наочно представити пастві перед вступом до посту відштовхуючу альтернативу грішного життя. [6]

Світоглядна система середньовіччя нині не актуальна. Карнавали, які фігурують у сучасному медійному просторі, давно вже втратили свою "бахтіанську" символіку. Навіть у тих католицьких країнах, де ця традиція має глибокі історичні джерела, в наші дні відтворюються лише розфарбовані кітчеві копії з середньовічного оригіналу. Йдеться, зокрема, і про відомі в усьому світі Венеціанський, Кьольнський, Валенсійський та інші карнавали, які були відроджені порівняно недавно як культурно-комерційні проекти, покликані залучити якомога більше туристів у так званий "мертвий сезон" на рубежі зими і весни. Те, що називалося карнавалом у нас за радянських часів, ніколи ним не було і не могло бути. В

кращому разі мова йшла про костюмоване свято на зразок новорічного маскараду, в гіршому - про театралізовану політичну акцію, націлену проти внутрішніх і зовнішніх ворогів радянського режиму. Тоталітарною пародією карнавалу були жовтневі і першо-травневі демонстрації трудящих, запрограмовані на виховання свідомості, ідейності, відданості керівним настановам КПРС.

Костюмовані процесії "Гуморини" також мають відверто кітчевий характер, хоча їх організатори свідомо прагнуть відійти від радянських шаблонів. Активне використання святкового кітчу сьогодні, на наш погляд, має не лише художньо-мистецьку, а й світоглядну та економічну мотивацію. За роки правління більшовицької влади були доценту зруйновані основи громадянського суспільства й вбита всяка громадська ініціатива, зокрема у сфері формування святкового дозвілля. В країнах Західної Європи і Латинської Америки проведення карнавалів є справою міських громад і багатьох ентузіастів /у добропорядній Німеччині цим планомірно займаються спеціальні святкові товариства - фрейни, у Бразилії - численні школи самби тощо/. У нас же досі діє радянський принцип примусу й рознарядки - окремі підприємства і установи отримують завдання оформити свою карнавальну колону чи платформу, що нерідко перетворює творчий процес на повинність. Слабкість організаційної інфраструктури накладається на проблему браку коштів, з якою постійно зтикаються менеджери усіх масштабних культурно-мистецьких акцій і проектів.

В результаті "маємо те, що маємо". За свідченням багатьох спостерігачів, карнавальна процесія "Гуморини", як і свято в цілому, поступово втрачає свою енергетику та креативність й все більше нагадує бальзаківську даму зі слідами булої краси. Занепад вітчизняної культурної індустрії виразно ілюструють обдерті карнавальні платформи з малоцікавими вицвілими декораціями, які з року в рік проходять перед очима десятків тисяч глядачів. Тематичні композиції цих колісниць формуються за принципом - дешево і сердито, й тому не йдуть у жодне порівняння з розкішними сюжетними платформами західних карнавалів. Окрім банального безгрошів'я дають себе знати відсутність конкурсного начала й чітко вибудованої драматургічної основи, яка б логічно співвідносилась з провідною ідеєю і темою чергової "Гуморини". За цих умов у карнавальному кортежі одеситів поруч з вдалим сценічними репризами нерідко можна побачити скороспілі кітчеві композиції, позбавлені естетичного смаку. Ось лише деякі приклади. Під охороною бравих моряків у карнавальній процесії 2008 року вальжно крокували

розкішні путани, підібрані за "золотим одеським стандартом фігури /190 - 160 - 190/, презентуючи глядачам рекламу готелю "Зірка", відомого як кубло повій. Цю театралізовану колону супроводжував транспорант: "Моя ліліпуточка, прийди до мене".

Специфічним гумором, націленим у "тілесний низ" /за визначенням М.Бахтіна/ позначені карнавальні репризи студентів медичного університету. Споряджені відповідним інструментарієм, вони дефілюють під лозунгом "Місце клізми змінити неможна". Іншого разу той же ВУЗ представляла колона африканських студентів у білих халатах, які котили перед собою гігантського білого гуся з червоним хрестом на грудях. Чи мала ця композиція асоціюватися з медичним судном, відомим у просторіччі як качка, чи означала щось інше, залишилось таємницею.

Кітчеві прийоми досягнення сміхового ефекту шляхом репродукування чогось вже знаного використовують не лише аматори, а й професійні актори, що беруть участь у карнальному параді. Так, 2008 року популярна театральна група "Маски" показала публіці сценку з власного шоу під назвою "одеська комуналка". Подружня пара - Сима з Яшею – їхали на великому ліжку, що нагадувало сотовий телефон і розкидали картки любовних зв'язків Пакет-кайф за аналогією з мобільним оператором Пакет- life.

Слідом за М.Калінеску можна сказати, що святковий кітч маніфестує "тріумфальну естетику і етику консюмерізму". [2] Кітчевою гримасою на славнозвісний американський Діснейленд виглядає створений на схилах одеського пляжу Ланжерон так званий "Юморинленд". Тут за певну плату відвідувачі мають змогу оглянути недбало звалену карнавальну атрибутику минулих років. Серед різного мотлоху зберігається кітчева емблема "Гуморини" минулих літ, де її зобразили у вигляді американської статуї Свободи з факелом у руках. За словами журналістки Марії Котової, "Юморинленд" це "Печальне місце, де покояться останки нашого гумору"[3]. До цього можна додати, що одеситам вистачає талантів на блискучі комерційні ідеї, але бракує вміння для їх належного втілення.

Нахабно заявляє про себе на "Гуморині" святковий поролоновий кітч. Мова йде про виготовлені із синтетики різнокольорові маскарадні "прибамбаси": клоунські носи, різки, заячі вуха, косички, краватки, перуки, ангельські крильця і німби, надувні молоти, біти тощо. Кітч, як відомо, полюбляє дшевізну: 1-го квітня в Одесі можна "зробити собі смішно" за скромну суму від 3 до 20 гривень. Дшеві і примітивні аксесуари рядження і маскування, розраховані на бідну і невибагливу публіку, сьогодні можна побачити в різних куточках світу. Таким чином вимальовуються печальні перспективи майбутньої масової культури як буднів, так і

свят. Принагідно ще одне спостереження: якщо сучасні венеціанські карнавальні маски /здебільшого також кітчеві/ можна зберігати як сувеніри, то одеські святкові атрибути одразу ж після використання перетворюються на сміття. Звідси випливає висновок, що й кітч може бути різної якості.

Під кутом зору досліджуваної проблеми варто пильніше поглянути на типові карнавальні постаті "Гуморини". Крім згаданих вище безособових поролонових блазнів серед них зустрічаємо чимало знайомих літературних, історичних, політичних персонажів, зірок шоу-бізнесу тощо. Жодне першоквітнєве свято в Одесі не обходиться без кільканадцяти костюмованих двійників Остапа Бендера та інших героїв класичних романів Ільфа і Петрова "Дванадцять стільців" і "Золоте теля". Регулярна мультиплікація цих карнавальних масок здійснюється за методом тиражування оригінального прототипу, візуальний образ якого сформувався на підставі літературного джерела та його численних кіноверсій. У даному випадку кітч чудово уживається з пародією й цілком відповідає загальній атмосфері сміхового дійства. Поруч з Остапом Бендером у карнавальних заходах "Гуморини" постійно з'являються шаржовано-стилізовані постаті Дюка де Рішельє, Мішки Япончика і Бені Крика у супроводі інших кримінальних зірок, Кості-моряка і рибачки Соні, типових біндюжників, двірників, агентів карного розшуку, м'ясників з Привозу тощо. Іронічне милування цими образами формує ностальгічне тіло одеського фольклору, який радо переймають молодші покоління.

Кітчевій атмосфері "Гуморини" чудово пасує і сучасна "Леді Суржик" - Верка Сердючка, яка сама часто виступає тут у концертних шоу, або ж пародіюється іншими як популярна карнавальна маска. За визначенням Тамари Гундорової "Сердючку можна розглядати як певний образ-тотем, зафіксований за допомогою кітчу, - він дарує ілюзію щастя" [2].

Але кітч це не лише імітація катарсису, а й активізація підсвідомості, апелювання до низьких емоцій і первинних інстинктів. За умов середньовіччя в період буйства карнавалу, що передував строгому посту, були зрозумілими гротескні бенкетні образи, кулінарні й алкогольні надмірності. Сьогодні ж такі популярні змагання як швидкісне поїдання вареників, фаршированої риби, чебуреків, тортів чи чогось іншого, що практикується у рамках "Гуморини" й інших масових свят, можна кваліфікувати як кітчеві вульгарні видовища. До цього ряду належать конкурси рудих, товстунів, близнюків тощо. Всі вони в найлегший спосіб намагаються розсмішити і потішити людей, створюючи ілюзію спільної радості.

Характерною прикметою будь-якого масового гуляння у нашій країні стали натовпи людей /переважно молоді/, що з пляшкою в руках вештаються

безцільно у центрі міста. Обійми з пляшкою пива - це своєрідний кітчевий символ сучасного молодіжного свята. Лише зовсім недавно українське законодавство, наслідуючи досвід країн Європи, заборонило розпиття алкогольних напоїв у публічних місцях. Але реальне виконання цього припису виявилось малоефективним: замість звичайної пляшки пива на світ божий з'явилась потворна кітчева новація - пляшка пива у пакеті. У тих же добропорядних німців після карнавальної ходи усі учасники й глядачі розходяться по численних ресторанах, барах, пивних, де зарані замовляють місця. У нас же через матеріальну скруту такий сценарій свята доступний лише для небагатьох. Таким чином ще раз приходимо до банального висновку: "Ми такі безкультурні, тому що бідні, а бідні, тому що безкультурні".

А хто ж виступає головним споживачем святкового кітчу на Гуморині? Це переважно іногородні, які прибувають з різних районів і областей Південної України, а також з сусідніх Молдови і Придністров'я. За даними статистики, у 2006 р. кількість гостей сягнула 400 тисяч. "Риби багато, але вона дрібна" - говорять про наплив приїжджих господарі одеських ресторанів і турагенств. Першого квітня у святковому натовпі "Гуморини" переважають студенти, школярі, петеушники, молоді люди з невисокими статками. "Кітчмени", або одноденні мігранти до Одеси прибувають, щоб "відтягнутися на повну катушку", "розслабитись і потусуватися" у великому місті. Саме на невибагливі смаки й скромну готівку цієї публіки орієнтуються головні фінансові спонсори фестивалю сміху. В різні роки у цій ролі виступали: торгові марки "Хортиця", "Мягков", "Лукойл України", пивні концерни "Оболонь", "Чорномор", "Сармат" та інші.

Величезна повільність гостей "Гуморини" створює чимало проблем для міста і самих одеситів. Багато з них, як і мешканці Ріо-де-Жанейро, намагаються пересидіти карнавал у власних домівках, щоб не стати жертвами хамства і безкультур'я. Зворотний бік святкової медалі виразно характеризують репортажі з місця подій на зразок: "Все як завжди - нудне шоу, гори сміття, добре підпита молодь, яку після концерту зачищає міліція, та й все. Одеситам же лишаються купи битих пляшок і калюжі в парадних, тому що до туалетів далеко..." [5].

Важливо відзначити, що в рамках "Гуморини" поруч з наївним, примітивним кітчем співіснує і кітч мистецький, "високий", який свідомо репродукує і пародіює культурні кліше. Цей різновид знаходимо в елітарно-інтелектуальній частині свята, яка відбувається в саду одеського Літературного музею. За традицією кожного року, 1-го квітня тут у присутності почесних гостей /літератори, журналісти, художники/ відкривають новий "прикольний" міні-пам'ятник. Цей "меморіал слави" розпочався зі скульп-

тури вічного героя одеських анекдотів Рабіновича, ідею якої запропонував М.Жванецький. Винахідливі екскурсоводи музею вигадали цікаву легенду: той, хто хоче розбагатіти, повинен потерти Рабіновича за вухом і покласти поруч якусь монету. Бажаючих стати мільонерами не бракує, і тому біля Рабіновича завжди велика черга.

Знайшли постійну прописку у Літсаду скульптурна композиція "Антилопа Гну", що зображує як "вдаряють по бездоріжжю" Остап Бендер, Козлевич, Шура і Паніковський з вкраденим гусем; скульптурний шарж на сатирика М.Жванецького з написом "Ти одесит, Міша,"; бронзова група, що зображує рибачку Соно та її пісенного супутника - Костю-моряка, який у кращі екологічні часи приводив до Одеси "шаланди повні кефалі".

За визначенням Ж.Бодрійяра, "Естетиці краси і оригінальності кітч протиставляє естетику симуляції: він відтворює речі більшими або меншими, ніж оригінал, він імітує матеріали, наслідує форми або довільно комбінує їх..."[2]. Прикладами еклектичного монументально-пародійного кітчу можуть служити гуморинні міні-скульптури останніх літ: пам'ятник Іллі Ільфа і Євгену Петрову /вони зображені в героїчних позах Мініна і Пожарського з відомого пам'ятника у Москві/; Дюк де Рішельє у джинсах; юнак-Гоголь, який править птицею-трійкою коней, що символізує Русь; бронзовий сфінкс з головою письменника К.Паустовського та інші. Слід зазначити, що стилістика перекодування культурних знаків, свідоме зниження і травестування високої культури цілком відповідає естетичній природі кітчу. Але реальне втілення цих мистецьких практик не завжди суголосне смакам масового глядача. Більш зрозумілим для цієї аудиторії є пропагандистський радянський кітч. Характерним взірцем останнього можна вважати представлену в Літературному саду 2010 року порцелянову композицію сталінських часів - "Хлопчик, який показує де ховається шпигун".

Ще кілька слів про святковий вербальний кітч. Він присутній у низкопробних концертних репризах, бородатих анекдотах, затертих вульгарних жартах, з якими виходять на публіку професіонали і аматори розважального жанру. Пропагуючи агресивний "сміх нижче пояса" часто забувають, що справжній одеський гумор це "насамперед парадоксальність, легкість, смак і теплота" [1]

По-своєму цікава історія карнавальних гасел "Гуморини", яка відображає еволюцію самого свята і країни в цілому. У пізньототалітарну добу, коли потрібна була віза на кожне публічне слово, жартували переважно на теми демографії і фізіології: " Одесит, що ти зробив для появи мільйонного жителя?" або "Лоскотання - штучний спосіб здобування сміху вручну" тощо.

Після проголошення незалежності України в міру розгортання процесів демократизації, зміст святкових лозунгів "Гуморини" помітно змінюється, набираючи все гострішого соціального і політичного звучання. Серед вдалих сміхових знахідок останніх літ звертають на себе увагу кітчеві каламбури-травестії відомих радянських девізів на зразок: "Геть булжизник - зброю пролетаріату", "Комунари усіх квартир, роз'єднуйтеся!", "Мистецтво виживати належить народу", "Мічурінці, схрестимо ціни з зарплатами" та інші. Це приклади того як сучасна "Гуморина" висміює і розвінчує традиційні радянські цінності та ідеологеми й цим самим сприяє деконструкції тоталітарного мислення і суспільства.

Перспективи карнавалу у Східній Європі досить туманні. Намагатись бездумно культивувати цей західний "фрукт" на наших теренах - це все одно, що вирощувати пальми на Поліссі. Але, як засвідчує досвід одеської "Гуморини", елементи карнавалу і його кращі традиції можна успішно використовувати і пропагувати. Здатність кітч імітувати катарсис й дарувати дешеві "пігулки щастя" робить його зручним інструментом /художнім прийомом/ моделювання різноманітних святково-розважальних видовищ.

Kurochkin A.V.

ODESSA "HUMOR": PROS AND CONS (OR - ON THE EDGE KITSCH AND CARNIVAL)

The author analyses long-term experience of the Day of Laughter called "Humorina" held in Odessa in April. In the years of the Soviets this carnival was "a gulp of freedom" though declared its political indifference. Today there are no restrictions of political censorship, but "the authentic Odessa holiday" risks being lost in the elements of commerce, kitsch and tastelessness.

Keywords: *Humor, laughter, kitsch, politics.*

Курочкин А.В.

ОДЕССКАЯ "ЮМОРИНА": ПЛЮСЫ И МИНУС (ИЛИ - НА ГРАНИ КИТЧА И КАРНАВАЛА)

Автор анализирует многолетний опыт проведения Дня смеха, который называется "Юморина", и проходит в Одессе в апреле. В годы Советов этот карнавал был "элотком свободы", хотя заявил о своей аполитичности. Сегодня нет никаких ограничений политической цензуры, но "подлинным праздником Одесса" рискует потери в элементах торговли, китч и безвкусица.

Ключевые слова: *Юморина, смех, китч, политика*

Джерела та література

1. Афиша Одессы.-2008.- № 6.- С.17
2. Гундорова Т. Кітч і література. Травестії.- К., 2008.
3. Котова М. Пропыленный Остап и Соня-оборванка //Слово.- 28.03.2008.
4. Моль А. Художественная футурология. К роли китча и копии в социально-эстетическом развитии //Борев В.Ю., Коваленко А.В. Культура и массовая коммуникация.-М., 1986.
5. Шорохов А. О боже, опять Юморина // Время Ч.- 2008.- №12.
6. Moser Dietz - Rudiger. Brauche und Feste im christlichen Jahreslauf.- Graz; Wien; Koln, 1993.- S.140.

Кушнір В.Г.

ДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУВАННЯ МЕРЕЖІ УКРАЇНСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ У СТЕПОВІЙ ЗОНІ БУГО-ДНІСТРОВСЬКОГО МЕЖИРІЧЧЯ

У статті розглядається питання про формування мережі українських поселень у степовій зоні Буго-Дністровського межиріччя. Воно безпосередньо пов'язане з проблемою дослідження процесу адаптації господарства і побуту українців до умов степового середовища і існування поселень засвідчує завершення принаймні раннього його етапу.

Ключові слова: українці, поселення, Буго-Дністровське межиріччя, степова зона.

Господарству і побуту українців степової зони притаманні специфічні особливості, які сформувалися в процесі адаптації переселенців з різних регіонів країни. Цей процес можна поділити на етапи, кожний з яких відображає послідовність трансформації традиційної культури в цілому. Через брак джерел найменш дослідженим є особливо важливий ранній етап, адже саме в цей період переселенці, не маючи необхідних знань та досвіду, вирішували складну проблему облаштування побуту, налагодження господарської діяльності в незвичних умовах степової зони. Його закінченням слід вважати появу мережі довготривалих поселень, які засвідчують наявність і функціонування системи життєдіяльності. Це значить, що принаймні два сегменти традиційної культури - побут і господарство - слід вважати адаптованими до степових умов.

Однак питання визначення часу появи мережі довготривалих поселень українців у степу Буго-Дністровського межиріччя не з'ясоване і дана розвідка є спробою хоча б частково вирішити зазначене завдання. Відомі і доступні на сьогодні джерела вказують на тривале і складне заселення